

ALTRES CARAGOLS TERRESTRES DE LA CONCA DEL GAIÀ

Joan Rubió i Guilleumas

PRESENTACIÓ I JUSTIFICACIÓ

El present article sobre caragols terrestres de la conca del Gaià és el complement o una continuació del que va aparèixer en el número 8 d'aquesta mateixa miscel·lània l'any 2004 i que portava per títol "Els caragols terrestres de la conca del Gaià". En l'article anterior, vàrem fer una aproximació al món dels caragols terrestres des de diversos punts de vista, posant l'accent en el seu mode de vida i sobretot en les parts de la seva característica conquilla, que és la que ens ajuda en definitiva a identificar-los i classificar-los. També s'inclouïa una relació de les sis espècies de caragols que més freqüentment es troben en el territori estudiat. De fet, aquelles espècies són les que es troben amb més facilitat perquè són les de mida més gran, com el caragol bover (*Cryptomphalus aspersus*) o el cristià (*Otala punctata*), o perquè són les més abundants en nombre d'individus, com les caragolines del fonoll (*Theba pisana*), i és per això que les vàrem presentar en aquell primer article, ja que són les primeres que et vénen als ulls i a les mans. Per contra, la relació de caragols que apareix en el treball que teniu a les mans, en total 10, són d'exemplars que no es troben a primer cop d'ull, sinó que cal anar a buscar-los, sigui per la seva reduïda mida, sigui per l'escassetat d'exemplars o per una baixa distribució, però que és indispensable citar si es vol completar l'estudi dels caragols terrestres d'aquestes terres amb una mica de cara i ulls. Som conscients que encara ens en deixem una colla per citar i incloure, però la recerca d'aquestes segures noves troballes requereix un treball de camp molt més minuciós i al llindar, en molts casos, de l'escala microscòpica i el deixarem per a una propera cita amb aquests mol·luscs terrestres.

Cap dels exemplars que presentem no té nom popular conegut i tampoc no l'hem trobat editat en cap de les publicacions treballades en aquest article, moltes referides a l'àmbit català i espanyol; potser tan sols l'*Oxychillus* l'hem trobat citat com a "caragol de vidre" per les similituds òbvies de la seva conquilla amb aquest material. La falta de nom popular d'aquests

caragols, a diferència dels que apareixien en el núm. 8 de *La Resclosa*, indica una mica el grau de dificultat d'observació en vida que tenen aquestes espècies i, per tant, l'escassa penetració en el coneixement popular. No volem dir que siguin espècies per a erudits o molt iniciats, en alguns treballs de recerca fets per alumnes de batxillerat que hem consultat, moltes de les espècies que aquí citem també les havien descrit. Són, doncs, fàcils d'observar si un té paciència i un coneixement mínim de les condicions, sobretot meteorològiques, en què és millor detectar-los en vida, i el seu estudi aporta valuoses dades per al reconeixement ecològic del territori.

Per realitzar el treball de classificació, s'han anat recollint mostres de molts llocs, però només hem inclòs aquí els llocs on han estat vistos en vida per l'especial interès en si mateix que té aquest fet en un estudi d'aquestes característiques. Aquestes dades han estat incloses en una taula resum (taula 1) amb les coordenades UTM del lloc per a una localització precisa, el terme municipal al qual pertany i un apunt del tipus d'hàbitat dins el qual ha estat vist.

Un dels termes municipals on més s'han trobat exemplars amb vida ha estat el de Vila-rodonà i les seves hortes (moltes abandonades, on han pogut proliferar els caragols) i boscos. Vila-rodonà també té zones elevades i més o menys eixutes on han estat localitzades dues de les espècies aquí ressenyades; diguem que el seu terme abraça una pila d'hàbitats diferents, des del bosc de ribera molt humit fins a les planes més eixutes i pedregoses, i en tots hi hem localitzat exemplars d'interès.

A banda d'observar, descriure i fotografiar els exemplars en vida, s'han recollit conquilles d'individus morts amb les quals s'ha fet la major part de la tasca de classificació i posterior nomenclatura de les espècies recollides. Algunes vegades, com en el gènere *Oxychillus*, els tàxons no n'han permès la classificació fins a nivell d'espècie tant per una falta d'exemplars més adults com per una falta d'altre material bibliogràfic més detallat.

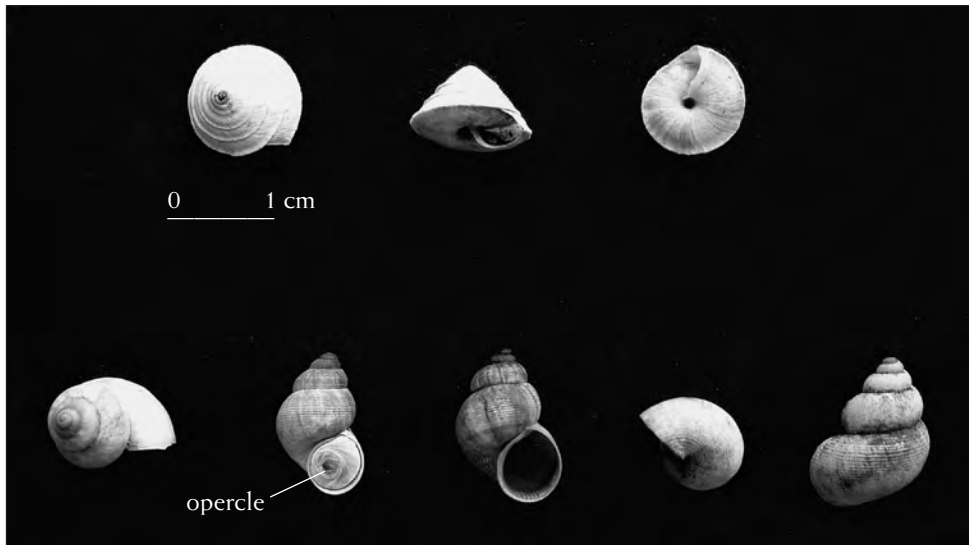
En el cas de la classificació dels *Euomphalia strigella*, ens hem vist obligats a no fer cas d'una petita nota apareguda a la revista *Nat* (núm. 12, gener 2006) referida a aquesta espècie, en la qual es deia que "no havia estat trobada mai a Tarragona". A nosaltres ens ha semblat, després d'indagar força, que les conquilles recollides i els exemplars vistos en vida només ens menaven cap a aquesta espècie.

El material fotogràfic i de dibuix que s'inclou en aquest article ha estat elaborat amb els exemplars recollits i trobats en aquest territori i s'indica sempre l'escala de referència, tant gràfica com de proporció, majorment en les fotografies al natural, per tenir una idea de la mida aproximada dels exemplars que acompanyen les il·lustracions. Aquest material pretén posar de manifest d'una manera directa les característiques anatòmiques de la conquilla d'aquests mol·luscs i del seu aspecte general i poder identificar-los més fàcilment. Aquest material gràfic s'acompanya d'una breu referència escrita sobre altres característiques dels exemplars que intentarem ens ajudin a gaudir i respectar aquests caragols en el seu hàbitat natural.

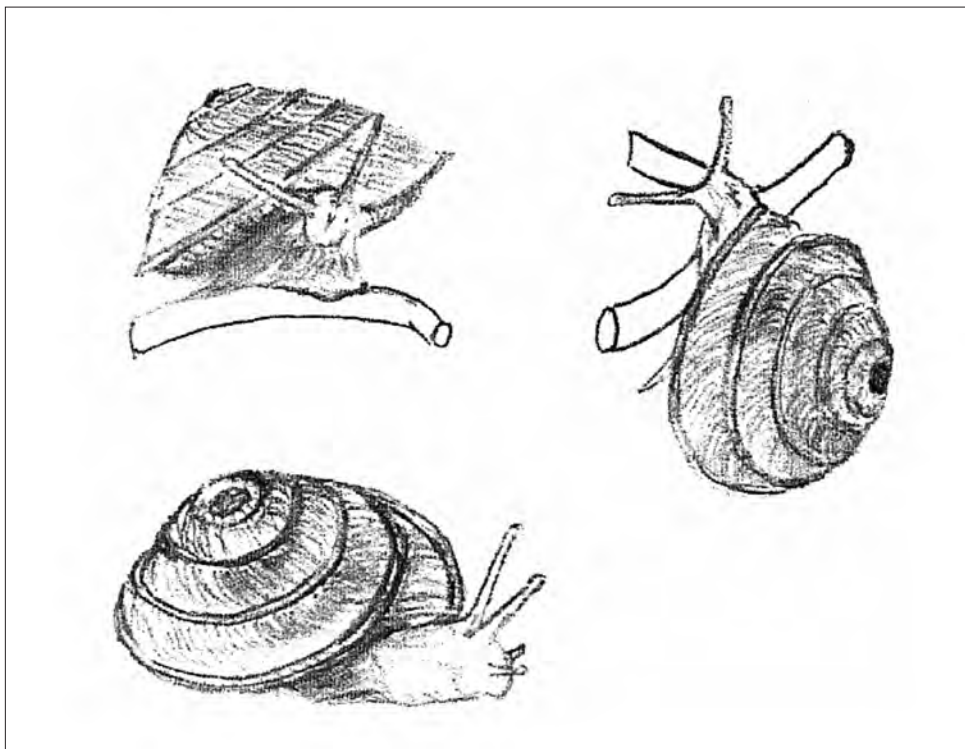
És probable que durant la lectura trobeu algun vocabulari una mica tècnic sobre parts de la conquilla del caragol. Creiem que si busqueu en l'article aparegut en el núm. 8 d'aquesta mateixa revista, trobareu unes figures retolades que us ajudaran a sortir del pas amb aquests vocables una mica específics.

Seguidament farem la relació d'espècies citades i classificades pel seu nom científic, amb el qual podreu buscar, si us interessa, bibliografia. Aquest nom científic s'acompanya, com en l'article anterior, al costat amb el nom del primer científic que el va classificar i l'any de la seva inclusió o bateig en el registre general d'espècies amb nomenclatura binomial. És recomanable la cerca de material tant bibliogràfic com fotogràfic en el web mitjançant els cercadors més usats amb la sola inclusió del nom científic en el lloc de cerca.

Per finalitzar aquesta nota introductòria, ens referirem de nou a l'article aparegut en el núm. 8 d'aquesta mateixa publicació, on ens referíem a la gastronomia dels *Theba pisana* o "les caragolines del fonoll" i vàrem escriure que era freqüent trobar aquesta menja en bars de tradició andalusa. Un temps després de la publicació de l'article, ens van fer arribar una nota des de les terres de Lleida on ens aclarien que per allí i les planes de secà que hi ha se'n recollien molts, d'aquests caragols, que també es cuinaven tradicionalment i són encara un menjar apreciat i no oblidat. Reconeixem des d'aquí que va ser un error assignar als andalusos instal·lats a Catalunya l'exclusivitat de la cuina d'aquesta mena de caragols. Teníem un estereotip dels bars del cinturó industrial de Barcelona, on els havíem vist servits amb caldo en un got de vidre, com a "tapa" per acompanyar un beure, i el vàrem aplicar sense pensar-nos-ho gens ni mica oblidant que per Ponent tothom que pot i vol també en plega i en cuina. Encara més, juntament amb la nota que reclamava la veritat hi havia una recepta per cuinar els *Theba pisana* amb samfaina d'un conegut restaurant d'Alpicat (Segrià). Volem amb aquestes ratlles aclaridores posar les coses al seu lloc.

□ Figura 1: Els *Trochoidea elegans*, a dalt, tenen una conquilla cònica lleugerament aplanada que sembla per la seva textura i forma un barret de palla xinès en miniatura. Els *Pomatias elegans*, a baix, tenen una conquilla força dura, estriada i amb un opercle, que recorda la de molts caragols marins, parents amb aquests, més pròxims que cap altre grup de caragols terrestres.

□ Figura 2: El *Trochoidea elegans* transporta una grossa conquilla si la comparem amb les dimensions de l'animal en si (x 5).

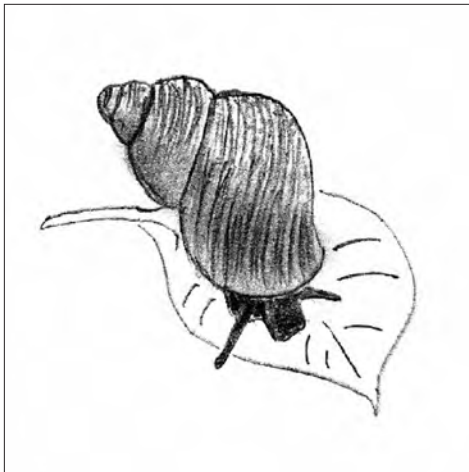
RELACIÓ D'ESPÈCIES

Trochoidea elegans (Gmelin, 1791). La seva conquilla té un diàmetre màxim de 8-12 mm, les voltes són aplanades i la quilla, comprimida i afilada. El seu color és bàsicament, blanc però té tonalitats grogues i marrons i acostuma a presentar la punta de la conquilla, que coincideix amb la protoconquilla del naixement, de color molt fosc. Presenta bandes de creixement al llarg de la conquilla lleugerament marcades.

És un caragol delicat i petit i, com diu el nom, amb una certa elegància passeja la closca que costa de trobar però, quan es troba, els exemplars del lloc acostumen a ser abundants; habita els espais oberts amb herba una mica alta i és freqüent també prop de la costa. Pertany a la gran família dels helicacis (figures 1, 2, 3).

Pomatias elegans (O. F. Müller, 1774). És un caragol de la classe dels prosobranquis, anomenats d'interior per distingir-los dels seus parents marins i que com aquests pot tancar la closca amb un opercle espiralat calcari (figura 1). Si bé presenten canvis força acusats respecte als caragols marins, han reduït la brànquia i utilitzen com a pulmó la cavitat paleal, conserven

□ Figura 3: Aquest bonic i original cargolet el podem trobar en èpoques de pluja, humides, descansant enfilat dalt de tiges d'herba seca (Vila-rodona) (x 2,5).

□ Figura 4: Dels *Pomatias elegans* és freqüent trobar-ne la sòlida conquilla sola, amb el caragol ja mort, ja que és força abundant i duradora, en canvi, és rar veure'l actiu. Té una trompa amb la boca a l'extrem i treu tímidament unes banyes caigudes per sota la closca, a la base de les quals hi ha els ulls. L'opercle, quan l'animal es desplaça, ocupa la part superior del peu. La seva carn és de color negre lluent (x 2).

característiques d'organització d'aquells caragols i necessiten una gran humitat ambiental permanent en totes les manifestacions vitals. Això els ha limitat en la seva història filogenètica la possibilitat de conquerir biòtops nous. De fet, la majoria de les espècies de prosobranquis terrestres, unes 3.500, es troben representades en els tròpics humits.

Presenten un peu reptant bipartit longitudinalment amb moviment independent en cada meitat, amb la qual cosa, si observeu bé aquests caragols en activitat, avancen fent passos tot movent la closca mandrosa i suaument ara a la dreta ara a l'esquerra. Si les condicions atmosfèriques d'humitat i pluja no són les adequades, és difícil veure'l actiu, però quan el trobem és característica la seva trompa, on té la boca, amb què acaba el cap per davant i els ulls situats a la base de les banyes que surten, en una posició baixa per sota la closca. Quan estan actius, l'opercle se situa en un posició posterior damunt el peu i la seva carn té un color negre lluent molt característic (figura 4).

La seva conquilla és força gruixuda, pot arribar a fer 1,7 cm amb les espirals molt ben definides i de voltes molt convexes, reticulades i inflades. És de color bru o torrat. Groguenca i violada, és una conquilla que es conserva força temps després que l'animal hagi mort, de

□ Figura 5: L'*Euomphalia strigella*, a dalt, habita els llocs humits i amb fullaraca morta, té una closca dura i de color castany solcada de costelles. A baix, els *Pseudotachea splendida* són inconfusibles per la lluentor de la closca i el bandejat castany que presenten; noteu també el melic totalment cobert per l'última volta.

manera que és freqüent trobar-la i descobrir-ne els indicis de l'existència en molts llocs; de fet, és una espècie de molt àmplia distribució i en alguns treballs consultats de zones com Montserrat o la serra de Collserola (Barcelona), la seva dominància en aquests dos territoris és absoluta. És, doncs, un caragol molt freqüent en tota la conca mediterrània, on apareix en boscos clars i vessants codolosos on busca calç i calor.

Les femelles ponen un a un grans ous (d'un diàmetre de 2 mm) i els embolcallen amb una capa de mucus i partícules del sòl. El desenvolupament embrionari dura un trimestre i els adults arriben a una edat de 5 a 6 anys. Està actiu les nits humides i després de les pluges menjant matèria orgànica morta i els seus moviments són extremadament lents.

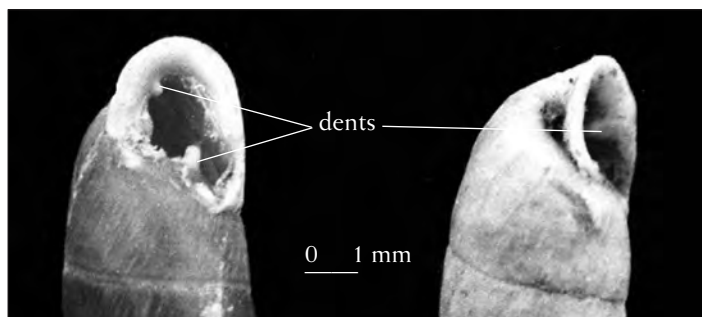
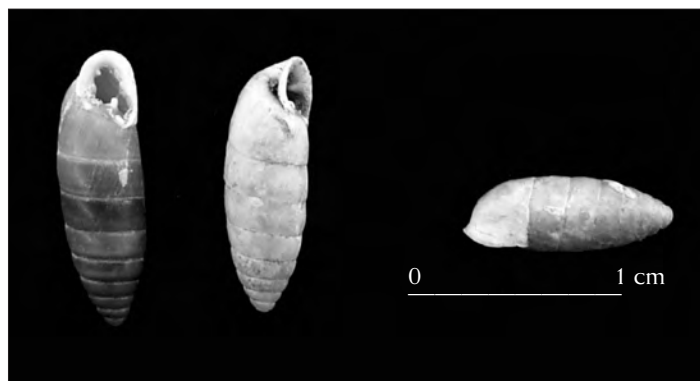
Euomphalia strigella (Draparnaud, 1801). És un caragol de mida mitjana d'aspecte globós però amb la conoide de l'espiral lleugerament comprimida. Té una conquilla sòlida i amb un estriat costal irregular que li dóna un tacte rugós i un aspecte general mat. El seu color és bàsicament castany clar i presenta solcant el centre de l'espira una banda prima de contorns molt difusos de color blanc. L'obertura està eixamplada i el llavi és afilat i blanc amb un melic ample i profund. S'amaga en terrenys humits i ombrívols amb força matèria orgànica en descomposició. La carn és marronosa com la closca.

Pseudotachea splendida (Draparnaud, 1801). De conquilla fina i prima quasi llisa amb el melic tapat, té una coloració blanca per la part superior i un bandejat castany clar distribuït en cinc bandes en la part inferior que presenta una variació similar a la dels *Cepaea nemoralis* que comentarem més endavant. Per la mida i la coloració, se'l pot confondre amb els *Theba pisana* a primer cop d'ull, però en general té un caràcter més solitari.

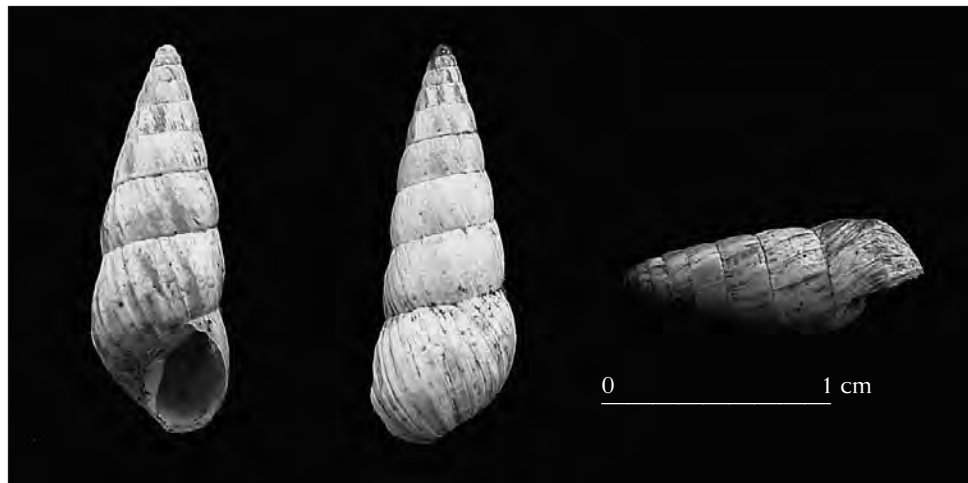

□ Figura 6: L'*Euomphalia strigella* viu en llocs humits amb molta fullaraca morta. El color de la carn és similar al de la closca, castany clar.

□ Figura 7: El *Jaminia quadridens* té una closca conicocilíndrica amb moltes voltes i és l'espècie de mida més reduïda que presentem en aquest article; és, per tant, difícil de localitzar i veure en vida.

□ Figura 8: L'obertura de la conquilla dels *Jaminia quadridens* està reforçada per un llavi molt doble armat interiorment per unes característiques dents.

□ Figura 9: Els *Cochlicella acuta* són fàcilment distingibles per la seva conquilla cònica i el bandejat dispers de color de palla que presenta, sobre fons blanc. Observeu que aquest bandejat és més regular i marcat en els estadis juvenils d'aquesta espècie, les primeres voltes pròximes a la punta superior.

Jamimia quadridens (O. F. Müller, 1774). És l'espècie de mida més petita de les que esmentem en aquest article. Habita els vessants pedregosos secs i calents de litologia calcària amb herba. És difícil de localitzar.

La part més característica d'aquest gasteròpode és la seva obertura amb un llavi molt gruixut i armat interiorment amb una sèrie de dents que vénen a reduir la llum de l'obertura. (figura 8). El seu nom fa referència a aquestes concrecions calcàries en forma de dents que presenta. El color de la closca és en general castany, però en segons quins exemplars pot ser de color gris amb un aspecte marmori.

□ Figura 10: Els turritulats *Cochlicella acuta* acostumen a ser força gregaris i és freqüent trobar-los com mostra la fotografia, compartint l'hàbitat amb molta proximitat; aquí reposen sota la llum del migdia amagats sobre un carbassó en una horta de Vila-rodona (x 1,5).

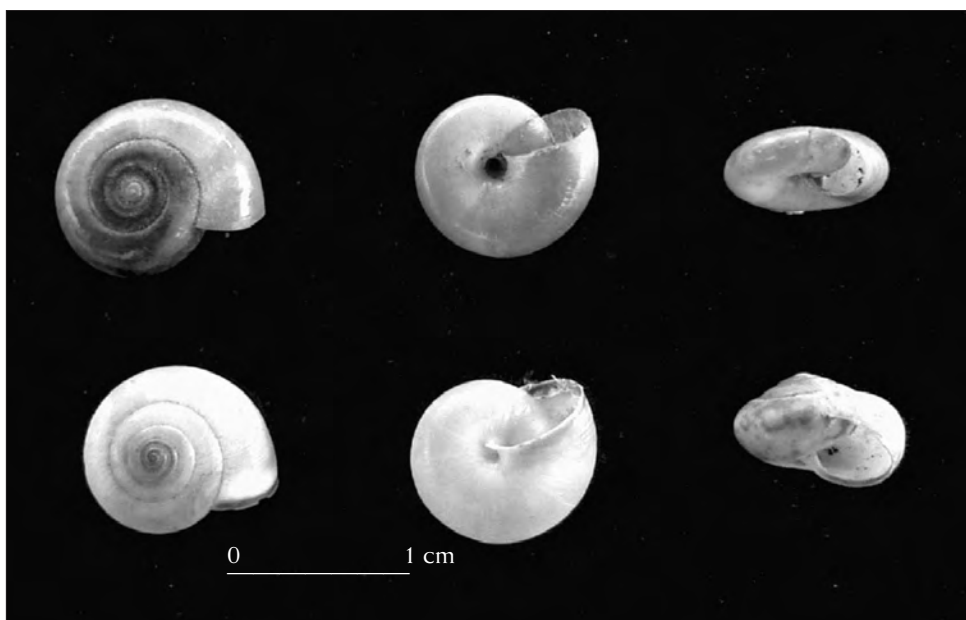

□ Figura 11: Els *C. Acuta* habiten espais oberts i zones amb herbes altes com aquesta de la zona de la desembocadura del Gaià. Es troben actius els dies humits ennuvolats (x 2).

Cochlicella acuta (O. F. Müller, 1774). És un caragol turritulat que pot arribar a fer una mida de 2,5 cm i tenir fins a 11 voltes de terminació lateral angulosa en les etapes més juvenils. La vora és molt afilada i delicada sense cap caràcter que en delimiti l'acabament. El seu color bàsic és el blanc, però està flamejat amb bandes fosques o de color palla. Es troba en camps i biòtops oberts i secs i també en zones properes al mar, i a Vila-rodon a l'hem trobat a la zona de les hortes.

□ Figura 12: El *Cernuella virgata* té unes estries de creixement molt marcades, un bandejat molt heterogeni i dispers i un angost i profund melic.

□ Figura 13: L'*Oxycytilus*, a dalt, i el *Monacha cartusiana*, a baix, habiten indrets semblants, humits, quasi entollats i amb matèria vegetal morta. El primer és lluent, també anomenat "caragol de vidre", mentre que el segon és blanc mat i menys aplanat.

Com a curiositat, cal dir que aquest caragol és actualment una plaga en molts indrets del sud d' Austràlia, on ha estat introduït accidentalment i on hi ha un clima mediterrani molt similar al d'aquí i que els ha fet proliferar en massa. Sembla que no han funcionat molts dels mètodes emprats per eliminar-los, alguns dels quals força complexos ecològicament parlant.

Ceriuella virgata (Da Costa, 1778). Pot créixer fins a una mida de 2 cm, amb una closca globosa i un melic angost i profund. L'obertura de la boca és molt circular i presenta un estriament costal molt irregular, així com un color molt variable amb bandes reticulades per la part posterior de la conquilla i més homogènies i sobre fons blanc a la part superior. Aquest bandejat irregular té a veure amb l'alimentació i el clima en el qual es desenvolupen els diferents individus (figura 12).

Oxychillus. Aquests exemplars ens han donat prou maldecaps a l'hora de classificar-los i, malgrat que hi ha força espècies d'aquest gènere, no hem anat més enllà en la classificació. Pertany a la subfamília dels oxiquilins representada a Europa per unes 75 espècies i de segur que podria correspondre a un *Oxychillus cellarius* (O. F. Müller, 1774) per la descripció trobada en alguns dels manuals que hem fet anar.

□ Figura 14: El *M. Cartusiana* de jove té la conquilla quasi transparent, que permet veure el moviment de les seves vísceres (x 5).

Té una conquilla discoïdal amb una espiral poc convexa. El melic és en embut obert i la sutura és aplanada. És quasi llis i molt lluent, grogós gris a translúcid i el costat inferior és més clar. La seva conquilla ha estat trobada en paratges molt humits amb força matèria vegetal morta i prop de terres de cultiu.

Monacha cartusiana (O. F. Müller, 1774). És un caragol de mida petita de conquilla globosa i d'espiral baixa amb parets primes i un esclat blanc mat entre lletós i groguenc. La zona de l'obertura té un ribet bru per sobre del qual hi ha una banda blanca clara i contrastada amb la resta del fons. Té el melic molt tancat pel marge columel·lar. Habiten llocs foscos i humits, a vegades entollats i tot. Viuen una mitjana de 2 anys.

Cepaea nemoralis (Linné, 1758). És un caragol de bosc obac que també freqüenta el llinard amb els espais més oberts però humits com els propers al riu. De caràcter solitari, té un aspecte globós i és de mida mitjana tirant a gran, el de mida més gran que presentem en aquest article. El color dels exemplars reproduïts aquí és el groc pàl·lid de fons, amb bandes marronoses puntejades o no. De fet, hi ha força articles que tracten el tema del polimorfisme dels *Cepaea*. Aquest, podríem dir, és el conjunt d'expressions característiques d'un tret de la conquilla; en aquest cas, les bandes seguides o puntejades, que són clarament diferenciables entre si dins d'una mateixa població, quan el normal és que aquesta variabilitat d'expressions sigui generada per la distribució geogràfica, en la qual ja parlaríem de generació de races. Aquest polimorfisme queda ben palès en els exemplars que hem treballat en aquest article i que podeu veure a les figures 15 i 16. L'un, el de la figura 15, gairebé no presenta bandes; de fet, l'única que té es presenta ja molt desdibuixada de bon començament, i el de la figura 16 presenta unes bandes nombroses i fortament marcades. El color de les bandes varia de castany a quasi negre i poden desaparèixer en part o totes o fondre's les unes amb les altres. En regions de biòtops calents, com passa per aquí, les bandes motejades poden aparèixer com a forma de reacció ecològica no hereditària marcada per les pauses de repòs imposades

□ Figura 15: Els *Cepaea nemoralis* tenen un color groc llimona pàl·lid, l'obertura té un color castany fosc (esquerra) i poden presentar bandes més o menys difuses (centre i dreta). És freqüent trobar-los trencats pels ocells del bosc, que en fan un bon àpat (esquerra i centre). Exemplars trobats al Montmell (esquerra) i a Selma (centre i dreta).

□ Figura 16: Magnífic exemplar de *Cepaea nemoralis* trobat en un bosc obac, fresc i humit a prop del cingle de la Trona (terme municipal de Vila-rodonà). Les bandes fosques tan ben marcades i contínues al llarg de tot el creixement indiquen la permanència d'aquest exemplar en aquest hàbitat humit al llarg de la seva vida (x 1,5).

per les èpoques de secada durant el creixement, que es tradueixen en una alternança de la pigmentació al costat del peristoma o obertura. La vora d'aquesta obertura és sempre fosca i per dins rarament blanca, si no d'un castany lluent (figura 15, esquerra). La conquilla no és del tot llisa i està interceptada per nombroses bandes de creixement, petits solcs al llarg de l'espiral.

És freqüent trobar els exemplars trencats, com dos dels que presentem aquí, pels ocells del bosc, sobretot tords, que tenen molta a trencar-los contra les pedres. Alguns estudis tracten la coloració d'aquests caragols i la capacitat de camuflatge davant el fons canviant del bosc entre l'estiu i l'hivern.

TAULA 1. Relació de les espècies de mol·luscs terrestres presents a les localitats estudiades, de les quals es reconeixen: el nom de l'espècie, el número de figura en la qual apareix en aquest article, el terme municipal al qual pertany el lloc on s'han localitzat els exemplars, les coordenades UTM (x, y) que determinen el lloc exacte de la localització i un apunt del microhàbitat del paratge on s'han fet les recol·lectes d'exemplars

Espècie	Figura	Terme municipal	Coordenades		Microhàbitat
			X-UTM	Y-UTM	
<i>Trochoidea elegans</i>	1, 2, 3	Vila-rodona	362445	4574596	Zona eixuta, herba
		Tamarit	363055	4554916	Herbes altes, platja
<i>Pomatias elegans</i>	1, 4	Vila-rodona	362445	4574596	Bosc, humus, pedres
<i>Euomphalia strigella</i>	5, 6	Vila-rodona	362445	4574596	Horta humida
<i>Pseudotachea splendida</i>	5	Vila-rodona	362445	4574596	Espais oberts i herba
<i>Jaminia quadridens</i>	7, 8	El Pont d'Armentera	362885	4582236	Herba i roca
		Salomó	362665	4567566	Arbusts i pedres
		Vila-rodona	362445	4574596	Horta
<i>Cochlicella acuta</i>	9, 10, 11	Vila-rodona	362445	4574596	Horta
		Tamarit	363055	4554916	Bosc de ribera, herba
<i>Cerņuella virgata</i>	12	Vila-rodona	362445	4574596	Horta
<i>Oxychillus</i>	13	Vila-rodona	362445	4574596	Horta humida, humus
<i>Monacha cartusiana</i>	13, 14	Vila-rodona	362445	4574596	Horta entollada
<i>Cepaea nemoralis</i>	15, 16	Vila-rodona	362635	4576086	Bosc obac i humit
		Aiguamúrcia (Selma)	371165	4580966	Bosc amb sotabosc
		La Joncosa	372035	4577966	Bosc obac i sotabosc

CONCLUSIÓ

Amb els dos articles presentats sobre malacofauna terrestre de la conca del Gaià, hem presentat una part molt significativa dels mol·luscs citats a la bibliografia general existent.

Cal assenyalar que la metodologia usada en la recol·lecció de mostres i exemplars té algunes mancances, sobretot en la sistematització de les zones de cerca que produeix una dissolució dels resultats en un territori potser massa ampli, i, per tant, aporta poques dades sobre la distribució d'aquests organismes dins la conca del Gaià.

Tot i que hi ha espècies molt generalistes com els *Pomatias elegans*, i volem dir que es troben a molts llocs, la majoria sol tenir unes preferències. Hi ha relació entre la presència de tàxons de gasteròpodes que es poden agrupar per diferents biòtops i unitats de paisatge. També cal

constatar que en ambients lleugerament treballats per l'home, com les hortes abandonades, hi ha una major riquesa quant a espècies i a nombre d'individus.

Gràcies a la variabilitat biogeogràfica que ofereix la conca del Gaià, trobem exemplars amb tendències biogeogràfiques diverses, des d'espècies de distribució mediterrània, com els *Trochoidea elegans*, fins a unes altres amb tendència de distribució paleàrtica o típicament europea, com els *Cepaea nemoralis* o els *Monacha cartusiana*.

En el futur, ens podem plantejar uns altres protocols que ens permetin escrutar amb més detall la distribució d'aquests gasteròpodes en aquest territori, però actualment preteníem posar en coneixement la relació més completa possible.

BIBLIOGRAFIA

- AIXALÀ I MARTÍ, Xavier (1994): *Els mol·luscs de les terres de ponent, cargols i petxines*. Lleida: Pagès Editors.
- APARICIO, M. T. (2006): "Catálogo bibliográfico de los gasterópodos terrestres de la comunidad de Madrid". Revista *Graellsia*, n. 62 (extr.), pàg. 99-103.
- BROS, Vicenç (2004): *Mol·luscs terrestres i d'aigua dolça de la serra de Collserola (Barcelona, NE península Ibèrica)*. Barcelona: Arxius de Miscel·lània Zoològica; Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella.
- BROS, Vicenç (2006): *Cargols terrestres (Gastropoda, Stylommatophora) del parc natural de la muntanya de Montserrat (Barcelona, NE Península Ibèrica)*. Barcelona: Arxius de Miscel·lània Zoològica; Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella.
- FLETCHER, Rosina; Gerhard FOLKNER (1993): *Moluscos*. Barcelona: Blume.
- GARCÍA, Begoña; SERRANO, Gustau: "Cargol treu banya!: així viuen els cargols més comuns del nostre territori". Revista *Nat*, n. 12 (gener 2006), pàg. 24-27. Badalona: Sàpiens Publicacions.
- MATEO ÁLVAREZ, Bernardo (1978): *Estudio comparado de los moluscos terrestres de Menorca*. Maó: Bernardo Mateo Álvarez.
- OLLER, Joan; MASEGUR Joan: "Cargols: les cloves més preuades de terra endins". Revista *Descobrir Cuina*, n. 82 (maig 2008), pàg. 30-37. Badalona: Sàpiens Publicacions.
- ROS, Joandomènec [coord.] (1991): *Història Natural dels Països Catalans*. Vol. VIII: "Invertebrats no artròpodes", pàg. 427-443. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, SA.
- RUBIÓ I GUILLEUMAS, Joan (2004): "Caragols terrestres de la conca del Gaià". *La Resclosa*, 8. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, pàg. 5-17.

Web de l'Associació Catalana de Malacologia

<http://www.molluscat.com>

Web de revistes catalanes amb accés obert

<http://www.raco.cat/index.php>

Altres webs

<http://www.elrincondelmalacologo.iespana.es>

<http://microscopy-UK.org>

<http://naturamediterraneo.eu>

<http://mollusken-nrw.de>